

RAHVA AUS KAASATUS JA LAIEM OSALEMINE POLIITIKAKUJUNDAMISES VALIMISTEVAHELISEL AJAL

Kodanikel ja huvigrupidel on mitmeid võimalusi valimistevahelisel ajal poliitikakujundamises osaleda - näiteks saab igaüks teha ettepanekuid riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustele, osaleda eelnõude avalikes konsultatsioonides, võtta avalikult sõna, korraldada meelevaldusi jne. Siiski taandub see paljuski ühelt poolt osaledasoovi ja suutlikkusele end erinevates riigiasutustes töös olevate teemadega kursis hoida ja oma ideedele toetust leida ning teiselt poolt avaliku võimu esindajate soovile ja suutlikkusele valitsusväliseid osalejaid kaasata. Palume arutelupäeval osalejatel arutada ja hinnata, kas järgmised Rahvakogus väljapakutud ideed aitaksid kaasa rahva paremale kaasatusele ja laiemale osalemisele poliitikakujundamises.

1 Igapäevase poliitikakujundamise avatus

Huviliste kaasamine poliitikakujundamisse ja õigusloomesse ei ole Eestis küll enamasti kohustuslik, ometi on kodanikel mitmeid sellega seotud õiguseid ja võimalusi. Need on aga sõnastatud mitmes eri taseme õigusaktis ja juhendis, nagu näiteks avaliku teabe seadus, Riigikogu kodu- ja töökorra seadus, Vabariigi Valitsuse reglement, strategiadokument „Õiguspoliitika arengusuunad“, valitsuse otsusega kinnitatud kaasamise hea tava jne. Seetõttu on info plaanitavate ja töös olevate eelnõude kohta erinevates kohtades laiali ning tihti saavad soovijad nende eelnõudega tutvuda alles menetlemise lõpufaasis. Ei ole selge, milliste õigusaktide puhul on vaja läbi viia avalik konsultatsioon, milles saaksid osaleda kõik soovijad. Tagasiside ettepanekute esitajatele ning võimalused teiste esitatud ettepanekutega tutvuda on juhuslikud ning järelevalve kaasamise hea tava järgimise üle nõrk.

Rahvakogus on välja pakutud idee, et olukorda võiks parandada, kui õigusaktide ettevalmistamist ning avalikkuse osalemisvõimaluse tagamist reguleeritaks sellekohase seadusega.

KÜSIMUS: kas pead vajalikuks reguleerida seadusega, kuidas on tagatud avalikkuse informeerimine ja võimalused õigusaktide ettevalmistamise erinevates etappides osaleda?

1. Jah
2. Ei

Millised oleks muudatuse tõenäolised tagajärjed?

- Suureneb selgus, kuidas toimub õigusaktide ettevalmistamine ja millised on huviliste (nii avalikkuse kui ka kitsamalt huvigruppide) võimalused selles osaleda. Kui info kavandatavate eelnõude ja nendega plaanitavate muudatuste kohta on avalikkusele varakult ja kergesti kättesaadav ning eelnõude menetlusprotsess läbipaistev, on poolte vahel vähem pingeid ning soovijad saavad sisukamalt panustada. Selle tulemusena võivad paraneda ettevalmistatavate õigusaktide kvaliteet, ühiskonna informeeritus plaanitavatest muudatustest ning sidusus võimu ja rahva vahel.
- Kui avalikkusel ja huvigrupidel on võrdsed ja kergesti kättesaadavad võimalused igapäevases poliitikakujundamises kaasa rääkida, väheneb vajadus selliste erakordsemate osalemisviiside nagu rahvaalgatuse ja rahvahääletuste järele.
- Seadusega ei ole võimalik reguleerida kõiki kaasamise olulisi aspekte (näiteks kaasamise erinevad viisid, osalejale antava tagasiside sisukus), seega ei pruugi seadusest piisata, et tagada kõigi poolte hea koostöö.

2 Rahvakogu jätkamine ühisloomekeskkonnana

2012. aasta novembris alguse saanud Rahvakogu on seni keskendunud viiele konkreetsele Eesti de-

mokraatiaga seotud küsimusele, millele otsiti vastuseid ühisloome meetodil, tuues kokku aktivistide, huvigruppide ja ekspertide seisukohad ning avaliku arvamuse. Selle plaanimine ja elluviimine on toimunud erinevate vabauhenduste, erakondade ja spetsialistide koostöös, peamiselt vabatahtliku tegevuse-na eestvedajate põhitöö kõrvalt. On välja pakutud, et Rahvakogus peaks alaliselt saama koguda Eesti inimestelt ideid erinevatel teemadel, neid arutada ja Riigikogule esitada.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätkata Rahvakoguga praegusel kujul, vabatahtliku algatusena, kui selleks leitakse vajadust, aega ja võimalusi.
2. Näha riigieelarvest ette vahendid Rahvakogu alaliseks tegutsemiseks, et koguda erinevatel teemadel ideid, neid arutada ja Riigikogule esitada.

Millised oleks muudatuse tõenäolised tagajärjed?

- Alaliselt tegutseva ideede kogumise, nende üle arutamise ja Riigikogusse viimise süsteem annaks soovijatele veel ühe võimaluse osaleda poliitikate kujundamises, paraneksid Riigikogu ja inimeste informeeritus ning võimu ja rahva sidusus.
- Igal Eesti inimesel on nagunii õigus algatada arutelusid, kutsuda teisi osalema ja esitada tulemusi Riigikogule. Üksnes vabatahtliku initsiatiivina jääks Rahvakogu tegutsema juhuslikult, sõltudes sellest, kas parajasti leidub neid, kes tahavad sellega tegeleda.

3 Rahvaalgatusena tulnud ettepanekute arutamine Riigikogus

Eestis on seaduse algatamise õigus Riigikogu liikmel, komisjonil või fraktsioonil ja Vabariigi Valitsusel. Samas on igal Eesti kodanikul põhiseaduslik õigus pöörduda ettepanekutega riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuse poole. Seadus kohustab asutusi pöördumistele vastama, kuid ei tee seejuures adressaadist ega kirja iseloomust lähtudes vastamise korras vahet. Nõnda puudub Riigikogul seadusega määratud kord kodanike õigusloomet ja poliitikakujundamist

puudutavate ettepanekute arutamiseks. Rahvakogus on välja pakutud, et teatud hulga toetusallkirjade (näiteks 25 000) olemasolul peaks Riigikogu temale rahvaalgatusena esitatud ettepanekut arutama.

KÜSIMUS: kas pooldad ideed kohustada Riigikogu arutama rahvaalgatusena esitatud ettepanekut, kui selle poolt on antud teatud hulk (näiteks 25 000) valimisõigusliku kodaniku toetusallkirja?

1. Jah

2. Ei

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa toob?

- Suureneb selgus, mil moel tegeleb Riigikogu rahva esitatud ettepanekutega, mis ilmselt aktiveerib kodanikke seda võimalust rohkem kasutama. Nõutav toetusallkirjade arv peaks välistama juhuslikud, vähest avalikku huvi pälvinud ettepanekud.
- Suureneksid kodanike võimalused osaleda poliitikakujundamises valimistevahelisel ajal. Samas võib see kaasa tuua populistlikke ja omavahel vastuolus algatusi, mis võivad ühiskonnas suurendada poliitilisi pingeid.
- Allkirjade kogumise kampaaniate käigus paraneb kodanike informeeritus arutlusel olevast küsimusest. Riigikogu saaks omakorda rohkem infot ühiskonna ootuste kohta ja võimaluse neile reageerida.

4 Rahvahääletuste lihtsam kasutamine riigielu küsimuste otsustamisel

Põhiseaduse järgi on Riigikogul võimalik seaduseelnõusid ja muid riigielu küsimusi panna rahvahääletusele (välja arvatud eelarve, maksude, riigi rahaliste kohustuste ja riigikaitse küsimusi, välislepingute kinnitamist ja tühistamist ning erakorralise seisukorra kehtestamist ja lõpetamist). Rahvahääletuse otsus on riigiorganitele kohustuslik.

Seni on Eestis 1992. aasta põhiseaduse kehtivuse ajal toimunud üks rahvahääletus, 2003. aastal seoses Euroopa Liitu astumisega. Üks põhjusi, miks Riigikogu on vähe motiveeritud rahvahääletust kasutama, võib olla põhiseaduse punkt, et kui rahvahääletusele pandud seaduseelnõu lükatakse tagasi, tuleb välja kuulutada erakorralised Riigikogu valimised.

Rahvakogus on välja pakutud, et rahvahääletusi tuleks Eestis kasutada senisest rohkem, selgitamaks välja rahva tahet ühiskonnale olulistes küsimustes.

KÜSIMUS: kas pooldad ideed lihtsustada seaduseelnõude ja muude riigielu küsimuste rahvahääletusele panemise korda?

1. Jah

2. Ei

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa toob?

- Tekiks rohkem võimalusi esitada olulisi küsimusi otsustamiseks rahvahääletusel. Rahvahääletused on demokraatlikes riikides levinud võimu teostamise instrument, mis võib kaasa tuua rahva ja Riigikogu parema sidustatuse.
- Teisalt on oht, et rahvahääletus võib muutuda poliitiliseks mänguasjaks, mida hakatakse kergekäeliselt kasutama varjatud valimiskampaaniate läbiviimiseks.

ERAKONDADE RAHASTAMISE AUSUS JA KONTROLLITAVUS

Erakonnad võivad Eestis raha saada riigieelarvest, liikmemaksudest, üksikisikute annetustest ning tehingutest erakonna varaga. Riigieelarvest rahastatakse eeskätt Riigikogus esindatud erakondi vastavuses valimistel saadud kohtadega. Parlamendierakondadele ongi riigieelarveline toetus peamine sissetulekuallikas, moodustades näiteks 2011. aastal u 70-80% tuludest. Erakondade rahastamise juures on oluline, et see oleks aus, läbipaistev ja kontrollitav, nii et rahastajad ei saaks poliitilisi otsuseid mõjutada ning süsteem tagaks ühest küljest erakondade elujõulisuse, kuid samas ka poliitilise süsteemi avatuse. Palume arutelupäeval osalejatel arutada ja hinnata, kuivõrd aitavad neid eesmärke saavutada järgmised ideed.

1 Riigieelarvelise toetuse sidumine valimistel saadud häälte arvuga

Erakondade riigieelarvelise toetamise mõte on tagada nende professionaalne toimimine ning vähendada rahavõimu mõju poliitika kujundamisele (mida rohkem sõltuvad erakondade sissetulekud annetustest, seda suurem on võimalus, et keegi üritab endale meelepärast poliitikat „osta“). Riigieelarvelise toetuse varjuküljeks on, et see võib vähendada erakondade motiivatsiooni tegelda teiste sissetulekuallikate, näiteks liikmemaksudega. Kui toetus soosib liigselt valimistel edukamaid erakondi, hakkab see pärssima teiste võimalusi nendega konkureerida. Teisest küljest toob parlamenti kuulumine erakonnale kaasa kohustusi ja kulusid, mida ülejäänud erakondadel pole.

Eestis finantseeritakse riigieelarvest eeskätt Riigikogus esindatud erakondi ja seda vastavuses valimistel saadud kohtade arvuga (näiteks suurima fraktsiooniga Reformierakond sai 2012 riigieelarvelist toetust ligi 1,8 miljonit eurot, sotsiaaldemokraadid veidi üle 1 miljoni). Riigikogust välja jäänud erakonnad saavad konkreetse summa aastas, kui on kogunud vähemasti 1% häältest (9587 eurot) või üle 4% häältest (15 978 eurot). Kokku oli riigieelarveline toetus erakondadele 2012. aastal 5,4 miljonit eurot.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune kord, kus erakondade riigieelarveline toetus on seotud valimistel saadud Riigikogu kohtade arvuga.
2. Muuta praegust süsteemi nii, et pool toetust jagatakse Riigikokku pääsenud erakondade vahel võrdselt ning pool toetust kõigile valimistel kandideerinud erakondadele vastavalt saadud häälte arvule.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Väheneksid vahed esiteks parlamendierakondade rahastamises ning teiseks parlamenti pääsenud ja ülejäänud erakondade vahel, mis looks väiksematele erakondadele mõnevõrra võrdsemad tegutsemisvõimalused. Kui palju konkreetsele erakonnale riigieelarvest antav toetus praegusega võrreldes muutuks, sõltuks sellest, kui suur hind anda ühele valimistel saadud häälele.

2 Kes tohib erakonnale annetada?

Annetuseks loetakse vabatahtlikult oma vara arvelt erakonna tegevuse toetamiseks erakonnale või erakonna liikmele loovutatavat rahaliselt hinnatavat hüve (välja arvatud vabatahtlik töö). Alates 2003. aastast saavad Eestis erakondadele annetusi teha vaid üksikisikud. Keelatud on anonüümsed annetused, samuti ei tohi juriidilised isikud ehk äriühingud ja mittetulundusühendused loobuda nõuetest erakonna vastu või loovutada erakonnale turutingimustest soodsamatel tingimustel kaupu või teenuseid. Laenu tohib erakond võtta ainult turutingimustel ja krediidiasutusest. Praegu arutab Riigikogu põhiseaduskomisjon juriidiliste isikute annetuste uuesti lubamist.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune kord, kus erakonnale tohib annetada ainult üksikisik.
2. Muuta praegust korda ja lubada erakondadele annetada ka juriidilistel isikutel, see tähendab äriühingutel ja mittetulundusühendustel.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa toob?

- Suureneks erakondade võimalike sissetulekuallikate hulk ning seetõttu tõenäoliselt ka erakondade tulud. See tähendab, et võib suureneada annetatatest äriühingute otsene mõju poliitikale.
- Annetuste päritolu kontrollimine muutuks keerulisemaks, sest juriidilise isiku omandistruktuur võib olla keeruline ning võib olla raske tuvastada, kes on tegelik annetaja.

3 Karistused ebaseaduslike annetuste tegemise ja vastuvõtmise eest

Kehtiva seaduse järgi tuleb erakondadel avalikustada neile annetanud isikute nimed ja isikukoodid. Keelatud on anonüümsed annetused, samuti ei tohi juriidilised isikud ehk äriühingud ja mittetulundusühendused loobuda nõuetest erakonna vastu või loovutada erakonnale turutingimustest soodsamatel tingimustel kaupu või teenuseid. Nende nõuete rikkumise korral tuleb keelatud annetus tagastada annetajale või kanda riigieelarvesse. Samas näitab praktika, et praeguste seaduste põhjal ei ole võimalik erakonnale tehtava anonüümse, varjatud või juriidilise isiku annetuse andjat ja vastuvõtjat, sellise süsteemi loojaid ning mõjuvõimuga kauplajaid vastutusele (sealhulgas kriminaalvastutusele) võtta.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Säilitada praegune olukord, kus erakonnale tehtava anonüümse, varjatud või juriidilise isiku annetuse vastuvõtmise eest ei ole kriminaalvastutust ette nähtud.
2. Muuta õigusakte selliselt, et erakonnale tehtava anonüümse, varjatud või juriidilise isiku annetuse vastuvõtmise eest nähakse ette kriminaalvastutus.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa toob?

- Kui kehtestatakse karmimad karistused (sealhulgas kriminaalvastutus), on seaduse rikkujaid võimalik ka tegelikult vastutusele võtta. Lisaks annab see avalikkusele signaali, et seadusandja ei talu erakonna ebaseaduslikku rahastamist, ja aitab selliselt kujundada hoiakuid.
- Ebaproportsionaalselt suured rahalised karistused võivad seada ohtu erakondade korrapärase toimimise.

4 Erakondade rahastamise kontrollorgani volituste suurendamine

Erakondade rahastamise järelevalve komisjon kontrollib, kas erakonnad, valimisliidud ja üksikkandidaadid täidavad erakonnaseaduse nõudeid. Komisjoni ülesandeks on näiteks jälgida, kas annetused on avalikustatud, samuti kontrollitakse valimiskampaania kulude aruandeid. Erakondade tegevus on avalik tegevus ja seega peab avalikkus saama erakondade majandustegevust hinnata ja võrrelda. Erakonnad ja nendega seotud organisatsioonid avalikustavad kõik tulud erinevatest lubatud allikatest (riigieelarveline toetus, annetused, liikmemaksud, tulu tehingutelt erakonna varaga ja ka saadud pangalaen), kuid kogu nende majandustegevust, sealhulgas kulusid, riik ei kontrolli. Nii ei ole avalikkusel võimalik hinnata erakondade kulude põhjendatust.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätkata praeguse süsteemiga, kus kontrollitakse tulude ja laekumiste seaduslikkust ning vaid valimiskampaania kulusid.
2. Suurendada erakondade rahastamise järelevalve organi volitusi kontrollida riigi rahastatud erakondade ja nende sidusorganisatsioonide kogu majandustegevust.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa toob?

- Suurem kontroll sunnib erakondi oma kulutusi põhjendama ja tagab järelevalve erakondade kogu sissetulekust u 80% moodustava riigitoetuse kasutamise üle.
- Tõhusam kontroll võib nõuda riigieelarvest lisaraha.

ÜHISKONDLIKU RUUMI POLITISEERITUSE VÄHENDAMINE

Ühiskondliku ruumi politiseerimisest saab rääkida siis, kui võimuesindajate otsusest sõltuvatele ametikohtadele nimetatakse ilma selge vajaduseta isikud, kes kuuluvad võimul oleva(te)sse erakonda(desse). See võib tähendada, et kohast jääb ilma mõni teine, iseenesest võimekam soovija, kes ei kuulu sobivasse parteisse. Teisalt on aga raske tõmata kindlat piiri, millal on erakonna liikme nimetamine mõnda ametisse õigustamatu, sest erakonda kuulumine on iga kodaniku õigus ega tohi takistada kedagi soovitud kohal töötamast. Palume arutelupäeval osalejatel arutada ja hinnata, kas järgmised Rahvakogus väljapakutud ideed aitaksid vähendada ühiskondliku ruumi ebavajalikku politiseerimist.

1 Riigikogu liikmete kuulumine riigi osalusega äriühingute nõukogudesse

Kuna riik võib olla ka äriühingute omanik (näiteks Eesti Energia, Eesti Loto, Eesti Post, Estonian Air, Tallinna lennujaam jt), on tal õigus ja kohustus määrata oma esindajad nende ettevõtete juhtorganisse. Määrajaks on Vabariigi Valitsus ning sageli määratakse esindajateks Riigikogu liikmeid, kes saavad siis lisaks Riigikogu liikme palgale tasu ka oma töö eest nõukogudes. Õiguskantsler on viidanud, et see on vastuolus võimude lahususe põhimõttega. Avalikkus näeb nõukogusid veel kui mugava lisasissetuleku teenimise võimaluse erakondade liikmetele nende asjatundlikkusest sõltumata. Rahvakogus peeti oluliseks ka minimeerida erakondlikku mõju ning võimalust teha ebapädevaid otsuseid, mis kahjustaksid ettevõtete kliente, kelleks tihti on suur osa elanikkonnast.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätkata praeguse süsteemiga, kus Riigikogu liikmed võivad kuuluda nõukogudesse ja saada selle eest töötasu.

2. Keelata Riigikogu liikmetel nõukogudesse kuuluda.

3. Lubada Riigikogu liikmetel küll nõukogudesse kuuluda, aga mitte lubada selle eest töötasu saada.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Kui Riigikogu liikmetel pole lubatud nõukogudesse kuuluda, määratakse nende asemel seal riigi esindajaks teised inimesed, eeldatavasti vastava ala asjatundjad. See aitab kaasa erapooletu professionaalsuse kasvule selliste elanikke teenindavate organisatsioonide tegevuses.
- Teisalt on viidatud, et Riigikogu liikmed on riigi esindajana nõukogus enam informeeritud riigiasjadest ja -huvidest, samuti on nad rohkem avalikkuse tähelepanu all ja vastutaksid enam kui ametnikest või ärimeestest nõukogu liikmed.
- Kui Riigikogu liikme tööd nõukogus ei tasustata, aitab see vältida nõukogu liikme positsiooni kasutamist lisasissetuleku allikana. Samas oleks ebaõiglane, kui osa nõukogu liikmetest saab tasu, osa (Riigikogu liikmed) mitte.

2 Riigi ja kohalike omavalitsuse esindamise tingimused ehk nõukogu liikme roll ja vastutus

Riigi omandis olevaid äriühinguid on 32 ning riigi sihtasutusi on 68. Sellele lisanduvad omavalitsuste äriühingud ja sihtasutused, mida on kõige rohkem Tallinna linnal kui Eesti suurimal omavalitsusel. Paljudes või isegi enamikus neist on nõukogude liikmeteks poliitikud.

KÜSIMUS: kas pooldad ideed kehtestada seadusega riigi ja kohalike omavalitsuste esindamise tingimused ehk nõukogu liikme roll ja vastutus?

1. Jah

2. Ei

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Muutuks selgemaks see, kuidas rahva valitud esindajad kaitsevad avalikke huve riigi ja kohalike omavalitsuste otsustuskogudes.
- Kui poliitikust nõukogu liikmel on kindlad ülesanded ja volitused, kuidas avalikku huvi esindada, aitab see lahendada olukordi, kus ettevõtteid või selle kliente võivad saada kahju.
- Kuna ka praegu on seadusega kehtestatud äriühingute nõukogu vastutus, siis on oht, et suuremate piirangutega võiks väheneda ettevõtlusvabadus.

ERAKONDADE AUS JA ELAV KONKURENTS

Eesti õiguse järgi on erakond kodanikualgatuslik poliitiline mittetulundusühing (MTÜ), kelle eesmärgiks on oma liikmete ja toetajaskonna poliitiliste huvide väljendamine ning riigivõimu ja kohaliku omavalitsuse teostamine. Seega on aus ja elav konkurents erakondade sees ja vahel väga oluline. Palume arutelupäeval osalejatel arutada ja hinnata, kas järgmised Rahvakogus väljapakutud ideed aitaksid selle parandamisele kaasa.

1 Erakonna asutamiseks nõutava liikmete arvu vähendamine

Kui teisi mittetulundusühinguid saab Eestis asutada vähemalt kahe liikme olemasolul, siis erakonna asutamiseks nõutav liikmete arv oli meil kuni 1995. aastani 200, pärast seda on see olnud 1000. Selle seadusemuudatuse eesmärgiks oli korrastada toonast erakonnamaastikku: kui 1995. aasta algul oli Eestis registreeritud 30 erakonda, siis praegu on neid üheksa. Uute erakondadena on Eestis viimase ligi 20 aasta jooksul vähemalt tuhande liikmeni jõudnud vaid kolm (Kristlik Rahvapartei 1998, Res Publica 2002 ja Eestimaa Rohelised 2006).

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune kord, kus erakonna asutamiseks on vaja 1000 liiget.
2. Lubada erakond asutada 200 liikmega, nagu enne 1995. aastat.
3. Lubada erakond asutada kahe liikmega, nagu ülejäänud mittetulundusühingute puhul.

Milliseid tagajärgi muudatus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Kasvaks registreeritud erakondade arv ja Riigikogu valimistel osalevate nimekirjade arv (kuna

praeguste seaduste kohaselt võivad Riigikogu valimistel nimekirja välja panna vaid erakonnad), seega suureneks erakondade konkurents ning valijate valikuvõimalused.

- Võib tekkida rohkem väikeseid, spetsiifilisi huvigruppe esindavaid erakondi.
- Väheneb vajadus kaasata erakonda passiivseid liikmeid lihtsalt „kohatäiteks“.

2 Poliitilise reklaami mahu piiramine

Erakondade üheks suurimaks kuluallikaks on valimiskampaaniad, nendes omakorda on peamiseks kululiigiks poliitiline reklaam. Valimiskampaaniate kulud on Eestis järjepidevalt kasvanud, erandiks 2011. aasta Riigikogu valimised, mille kampaaniakulud olid peaaegu poole väiksemad kui 2007. aasta valimistel (kokku 4,1 miljonit eurot).

Eesti senine kogemus näitab seost valimiskampaania maksumuse ja valimistel saadud parlamendikohtade vahel. 2005. aastast kehtib Eestis poliitilise välireklaami keeld aktiivse valimiskampaania perioodil 40 päeva enne valimisi (lisaks on igasugune valimisagitatsioon keelatud valimispäeval ning hääletusruumis ja ruumides, mille kaudu valija siseneb hääletusruumi).

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune reklaamipiirangute kord.
2. Loobuda praegustest piirangutest poliitilise välireklaamile.
3. Kehtestada ülempiir poliitilise reklaami kulule.
4. Kehtestada ülempiir poliitilise reklaami mahtudele (näiteks välireklaamide möödud ja kohad, tele- ja raadioreklaamide pikkused ja eetrisoleku ajad vms).

Milliseid tagajärgi muudatus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Reklaamipiirangud võivad luua võrdsemad tingimused oma sõnumitega silma paista ka väiksemate rahaliste võimalustega nimekirjadele ja kandidaatidele, väheneb Riigikokku kuuluvate ja riigieelarvest rahastatavate erakondade konkurentsieelis.
- Piirangud võivad suunata erakondi otsima sisulisemaid ja säästlikumaid viise oma ideede esitamiseks ja valijatega suhtlemiseks (näiteks panema reklaami asemel rohkem rõhku debattidele, kohtumistele valijatega jne).
- Kuna poliitilist reklaami on raske defineerida, võivad piirangud ärgitada otsima võimalusi nendest mööda hiilida, näiteks kasutades kampaaniateks riigi või kohaliku omavalitsuse, mõne MTÜ vms vahendeid.
- Vähem valimisreklaami võib tähendada ka valijate vähemat informeeritust valimiste toimumisest ja kandideerijatest ning seetõttu väiksemat valimisaktiivsust ja kursisolekut ühiskonnas oluliste teemadega.

3 Kautsjoninõuete vähendamine

Praegu tuleb Riigikogu valimistel nii erakonna nimekirja kuuluva kui ka üksikkandidaadi registreerimiseks maksta kautsjon, mille suurus on kaks palga alammäära (praeguse seisuga oleks see $2 \times 320 = 640$ eurot). Kautsjon tagastatakse, kui kandidaat osutus valituks, sai valimisringkonnas vähemalt poole lihtkvoodi ulatuses häali või kui erakond ületas 5% valimiskünnise.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätta kautsjonisüsteem alles praegusel kujul.
  2. Vähendada kautsjoni suurust poole võrra.
  3. Võimaldada kautsjon asendada teatud hulga toetusallkirjade kogumisega.
-

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Kandideerimine muutub odavamaks ja seega enamatele kättesaadavaks.
- Väiksemate rahaliste võimalustega erakonnad saavad välja panna pikema nimekirju.
- Suureneb kandidaatide arv, sh nende, kes ei võta kandideerimist tõsiselt.
- Ühest küljest suureneb valija valikuvõimalus, teisalt muutub keerulisemaks orienteerumine nimekirjade ja kandidaatide vahel ning informeeritud valiku tegemine.

4 Valimiskünnise langetamine

Riigikokku jõudmiseks peab erakond praegu koguma üle Eesti vähemalt 5% häältest. Kui 1999–2007 toimunud Riigikogu valimistel on selle piiri ületanud 6-7 erakonda, siis 2011. aasta valimistel oli neid neli. Künnise taha jäänud nimekirjade poolt anti 2011. aastal kokku üle 44 000 hääle (u 8% kõigist häältest), mis on üle poole rohkem kui kahtedel eelmistel valimistel. Kõige lähemal oli 2011. aastal valimiskünnisele roheline erakond, kes kogus 3,8% häältest, järgnes Rahvaliit 2,1%-ga.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätkata praeguse, 5% valimiskünnisega.
  2. Langetada valimiskünnis 3%-le.
-

Milliseid tagajärgi muudatus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Riigikokku võib jõuda rohkem väikeparteid, kes esindavad väiksemate, spetsiifilisemate ühiskonnagruppide huve.
- Väheneb n-ö kaotsi läinud häälte hulk.
- Suureneb erinevate valitsuskoalitsioonide võimatus, mis omakorda võib tähendada sagedasemaid valitsusevahetusi ning Riigikogu killustumist.
- Kõrgem künnis soodustab erakondade koostööd (väiksemad ühinevad suurematega), madalam individualismi.

VALIJA HÄÄLE KAALUKUSE SUURENDAMINE VALIMISTULEMUSTE OTSUSTAMISEL

Valimised on üks paljudest, kuid kahtlemata oluline viis, kuidas kõik hääleõiguslikud kodanikud saavad osaleda poliitikakujundamises. Rahvakogus otsiti lahendusi, kuidas tagada, et valimistulemused kajastaksid parimal viisil valija vaba ja tarka otsust. Palume arutelupäeval osalejatel arutada ja hinnata, kas järgmised Rahvakogus välja-pakutud ideed aitaksid sellele kaasa.

1 Kompensatsioonimandaadid Riigikogu valimistel

Praegusest 101-st Riigikogu liikmest 19 on sinna saanud kompensatsioonimandaadiga, mis jagatakse välja pärast seda, kui on selgunud isiku- ja ringkonnamandaadiga Riigikokku pääsenud.

Kui hääletamine on lõppenud, jagatakse valijate antud häälte arv ringkonna mandaatide arvuga, mille tulemusena selgub mandaadi saamiseks vajalik häälte arv ehk lihtkvoot. Näiteks kui ringkonnas käis valimas 48 000 inimest ja seal on 8 mandaati, on lihtkvoodiks $48\ 000 / 8 = 6000$ häält. Iga kandidaat, kes on saanud rohkem kui 6000 häält, on sel juhul valitud Riigikokku isikumandaadiga.

Teiseks jagatakse erakondade vahel ringkonnamandaadid, lähtudes kõigi nende kandidaatide kogutud häälte summast. Ringkonnamandaadi saamiseks peab nimekiri koguma vähemalt 75% lihtkvoodist. Kui mandaat on 6000 häält ja erakonna kõik kandidaadid kogusid selles ringkonnas 4500 häält, saab erakond Riigikokku ühe koha. Selle koha saab endale erakonna selles ringkonnas enim hääli saanud kandidaat (tingimusel, et ta on saanud vähemalt 10% oma ringkonna mandaadile vastavast häältearvust ehk meie näite puhul vähemalt 600 häält).

Ringkondades jaotamata jäänud mandaadid jaotatakse erakondade vahel kompensatsioonimandaatidena, võrreldes nimekirjade koguhäältearvu. Kui valimistulemus annab erakonnale näiteks kolm kompensatsioonimandaati, saavad need kolm kohta Riigikogus erakonna üleriigilises nimekirjas kolm esimest kandidaati, kes ei ole veel isiku- või ringkonnamandaadiga valituks osutunud (siiski peavad nad

Riigikokku pääsemiseks olema kogunud vähemalt 5% oma ringkonna mandaadile vastavast häältearvust). Kandidaatide järjestus erakonna üleriigilises nimekirjas otsustatakse mõnes erakonnas sisevalimistega, teistes juhtorgani otsusega.

KÜSIMUS: millist varianti pooldad?

1. Jätkata kompensatsioonimandaatide jaotamist praegusel kujul.
2. Jaotada kompensatsioonimandaadid, lähtudes kandidaadile antud toetusest (kuna ringkonnad on erineva suurusega, ei saa kandidaatide järjestamise aluseks olla häälte arv, vaid näiteks häälte suhe ringkonna lihtkvooti).
3. Loobuda kompensatsioonimandaatidest ning jagada kõik Riigikogu kohad ringkondades.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Riigikokku jõuavad kandidaadid, kellel on suurem valijate toetus, sõltumata nende asukohast erakonna nimekirjas. Kandidaat vastutab rohkem valijate, mitte erakonna nimekirja koostajate ees. See tähendab ka, et väheneb erakonnaliikmete mõju erakonnaasjade otsustamisel, mida nad praegu saavad teha erakonna kandidaatide üleriigilise nimekirja koostamisel.
- Väheneb vähem tuntud (näiteks nooruse tõttu), kuid oma erakonnas hinnatud kandidaatide võimalus Riigikokku pääseda.
- Kui kõik mandaadid jagatakse ringkondades, võib see sisuliselt kaasa tuua valimiskünnise tõusu: on võimalik, et erakond kogub üle Eesti küll rohkem kui 5% häältest, ent ei saa mitte üheski ringkonnas piisavalt hääli mandaadi saamiseks ja jääb Riigikogus esindamata. See võib kaasa tuua erakondade arvu vähenemise ja Riigikogus esindamata jäänud valijate hulga kasvu.

- Tugevneb kandidaadi side ringkonnaga, mis tähendab, et riiklike huvide asemel võivad parlamendis hakata domineerima piirkondlikud huvid. Kui lihtsamaks muutuvad ka erakonna asutamine ja valimistel kandideerimine, võivad tekkida väikesed regionaalsed parteid.

2 Üksikkandidaatide Riigikokku valituks osutumise tingimuste lihtsustamine

Kui erakonnal piisab praegu ringkonnast Riigikokku pääsemiseks sellest, kui kõik erakonna nimekirja kandidaadid kokku saavad vähemalt 75% lihtkvoodiks vajalikest häältest (ringkonnas valimas käinute arv jagatud mandaatide arvuga), siis üksikkandidaat peab valituks osutumiseks koguma lihtkvoodi jagu hääli ehk saama isikumandaadi. Seni ei ole Eestis pärast taasiseseisvumist ükski üksikkandidaat Riigikokku valituks osutunud. 2011. aasta Riigikogu valimistel kandideeris 32 üksikkandidaati, kes kogusid kokku 2,8% häältest. Populaarseim üksikkandidaat Leo Kunnas kogus oma ringkonnas 3267 häält (52% lihtkvoodist), millest suurema hääle arvuga sai Riigikokku üksnes 36 kandidaati.

MILLIST varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune kord, kus üksikkandidaat peab koguma oma ringkonnas lihtkvoodi jagu hääli.
2. Võrdsustada üksikkandidaadi valituks osutumise tingimused erakonna nimekirja tingimustega ehk ta saab mandaadi, kui on kogunud vähemalt 75% lihtkvoodiks vajalikeks häältest.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Suureneksid erakonnaväliste kandidaatide võimalused valituks osutada. Sel moel võib Riigikokku jõuda rohkem originaalseid ja erakondadest sõltumatuid ideid.
- Valimissüsteem muutuks mõneti loogilisemaks, sest erakonna nimekirjast võib praegu Riigikokku jõuda mõnesaja häälega kandidaat, samas kui mõne tuhande häälega üksikkandidaat valituks ei osutu.

- Kui Riigikokku jõuab palju erinevate ja vastandlike ideedega üksikkandidaate, võib see muuta Riigikogu töö ebastabiilsemaks. Tasavägiste hääletuste puhul võib üksikkandidaatidel olla eba-proportsionaalselt suur tähtsus.

3 Valituks osutumise korral esinduskogus tööle asumise kohustus

Kuigi enamik kandideerijatest asub valituks osutumise korral esinduskogus tööle, on peaaegu kõikidel valimistel ka neid n-ö peibutusparte, kes küll kandideerivad, kuid loovutavad valituks osutumise järel oma koha nimekirjas järgmisele kandidaadile, keda valijad aga ei ole nii palju toetanud. Eriti aktuaalne on see küsimus kohalikel valimistel, kus näiteks Riigikogu liikmel või ministril puudub seaduse järgi õigus oma ametiajal kohalikku volikokku kuuluda; samuti ei või Euroopa Parlamendi liige samal ajal töötada oma riigi parlamendis. Isegi juhul, kui kandidaat on enne teatanud, et kandideerib vaid oma nimekirja toetamiseks, ei pruugi kõik valijad seda teada ning sellega oma valimisotsuse tegemisel arvestada.

MILLIST varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune kord, kus kandidaadil ei ole kohustust valituks osutumise korral esinduskogus tööle hakata.
2. Kehtestada valituks osutumise korral kohustus esinduskogus tööle asuda, millest võib loobuda vaid teatud erandlikel juhtudel.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Valituks osutumise korral esinduskogus tööle asumise kohustus piiraks kandidaadi isikuvabadusi ja valijate valikuvõimalusi.
- Valimistulemus kajastaks rohkem valijate tahet – esinduskogusse saavad need, kelle poolt valijad hääletasid.
- Väheneks nende kandidaatide arv, kes kandideerivad vaid oma nimekirjale häälte kogumiseks. Esile saaksid kerkida uued võimekad kandidaadid, kes sellisel juhul ei oleks esinduskogus kellegi teise, vaid ainult iseenda häälte toel.

- Praktikas oleks see raskesti teostatav, sest ammen-davat loetelu mõjuvatest põhjustest mandaadist loobuda (näiteks tervise halvenemine, vajadus hoolitseda lähedase eest, uus oluline tööpaku-mine vms) ei saa kehtestada.

4 Presidendi otsevalimine

Eesti on parlamentaarne riik, kus presidendi vo-litused on küllalt piiratud. Vastavalt põhiseaduse-le on ta Eesti riigipea, kelle ülesanneteks on Eesti esindamine rahvusvahelises suhtlemises, valitsuse ettepanekul diplomaatiliste esindajate nimetamine ja tagasikutsumine, Riigikogu valimiste ja seadus-te väljakuulutamise jms. Rahva jaoks on president eelkõige moraalsete väärtuste ja erakondadeülese sõnumi kandja. Presidenti valib Riigikogu; kui seal ei saa üksi kandidaat 2/3 liikmete toetust, siis valib presidendi Riigikogu ja kohalike omavalitsuste esin-dajatest koosnev valimiskogu.

MILLIST varianti pooldad?

1. Jätta kehtima praegune kord, kus presidendi va-lib Riigikogu või valimiskogu.
2. Muuta põhiseadust ja valida president üldvali-mistel.

Milliseid tagajärgi muutus endaga tõenäoliselt kaasa tooks?

- Suureneks rahva võimalus osaleda Eesti riigi juh-tide valimises. Samas, kui presidendi volitused jäävad praegusteks ehk küllaltki piiratuteks, võib tulemuseks olla suurem lõhe rahva ootuste ja pre-sidendi võimaluste vahel.
- Otse rahva käest saadud mandaat võib tekitada vajaduse vaadata üle ka presidendi ülesanded, pädevuse ja suhted teiste põhiseaduslike institut-sioonidega, selle tulemuseks võib olla loobumine praegusest parlamendikesksest riigikorraldusest. Teiste riikide kogemus näitab, et kui otse valita-va presidendi õigused on parlamentaarsele riigile kohaselt piiratud, tekib rahva seas pettumus. Otse valitud presidendilt oodatakse usalduse kaotanud valitsuse ja ministrite väljavahetamist, õigust suu-nata sotsiaalpoliitikat jne. Parlamentaarses riigis presidendil selliseid õigusi ei ole.

NB! See ankeet võetakse kasu-tusele ja täidetakse vaid juhul, kui hääletamissüsteemis tekib rike, millest osalejaid teavitatakse.

Rahvakogu arutelu on teie vastused ano-nüümsed.

Palun märkige enda kohta järgmised andmed, mille põhjal teeme statistilisi üldistusi.

SUGU

1. mees
2. naine

VANUS

Aastates

ELUKOHT

1. linn
2. maa

HARIDUS

1. põhiharidus
2. keskharidus
3. keskeri või kutseharidus
4. kõrgharidus

Millises maakonnas elate?

1. Harjumaa
2. Hiiumaa
3. Ida-Virumaa
4. Jõgevamaa
5. Järvamaa
6. Lääne-Virumaa
7. Läänemaa
8. Põlvamaa
9. Pärnumaa
10. Raplamaa
11. Saaremaa
12. Tallinn
13. Tartumaa
14. Valgamaa
15. Viljandimaa
16. Võrumaa